

NÉPMŰVELÉSI ELŐADÁS.

Mit adtunk a világnak?

Vannak talán többen is, mint gondolnák, akik egyre csak azt látják, hogy mai kulturánk minden értéke idegen népek, nemzetek terméke, idegenek munkájának eredménye. Pedig az ilyen magyarok nem néznek szét saját portánkon és elmennek olyan magyar nagyságok és értékek mellett, akikre más népek büszkén mutatnak rá s hirdetnék fennhangon a világnak, hogy ime: ezt is mi adtuk a világnak, az emberi kulturának!

Nem kell szégyenkeznünk, nincs okunk a szerénységre, ha arról van szó, hozzájárultunk-e mi az emberi egyetemes kultúrához.

Nézzük meg hát közelebbről, mit adtunk mi, magyarok a világnak azon az ezerestendő alatt, amióta itt élünk a földön?

Kezdjük talán a honfoglalással, a honfoglaló magyarok műveltségével.

A mi őseink, a honfoglaló magyarok tanították meg Európát lovagolni, amikor a könnyű lovasságot ismerték meg tőlünk Európa népei. Vagy gondoljunk csak a honfoglalás utáni kalandozásokra, hol jártak a kalandozó magyarok? Bejárták ők bizony Itáliát éppugy, mint a Pirreneusokat, ellátogatiak Németországba csakugy, mint Franciaországba s az Atlanti-óceán partjától az Északi-tengerig, onnan le a Földközi-tengerig nem volt föld és ország, ahol meg nem fordultak volna fürgé lovaikon. Pedig akkor még vasut sem volt! Csak ugy, lóháton jártak be az akkor ismert világot! Vágtató paripájuk megelőzött minden hirt. Tőlünk, a honfoglaló magyaroktól tanulta meg Európa a kengyel használatát s a könnyű lovasság nagy, haredöntő jelentőségét. De tőlünk vette át a „lovagias” szót is az akkor lovagiatlan Európa, vagy nem erre enged következtetni az, hogy a latin „hostis”-nak, a német pedig Gast-nak nevezi a vendéget, ami magyarul ellenséget jelent.

Aztán nézzük a ruházkodást, ebben is tanult tőlünk Európa. A magyar huszár-ruhá feltűnik még ma is világ minden hadseregében. A német császár, a francia tábornok, ha szépen akart felöltözni, bizony magyar huszárruhát öltött magára magyar eszímával s nem ősgermán bocskort, vagy római szandált húzott lábaira. Vagy hol találjuk párját a világhíres magyar népviseletünknek? Az idegenek, akik hozzánk tévednek, nem győznek betelni népviseleteink bámulásával. Ők pedig már csak nagyra vannak kulturájukkal, — de ha szépet akarnak látni, hozzánk jönnek.

De ott van a mindennapi kenyér, annak mai, kelesztett formájú sütésére is mi tanítottuk meg Európát. Mi hoztuk be magunkkal Európába azt a buzaajt, amely sokáig, talán a vi-

lágháboruig, nálunk termelt egyedül. Mi adtuk a világnak a rugós, négykerekű kocsit is.

Ime, csak egy lélekzetre, amit felsoroltunk, mind mi adtuk a világnak.

De más téren sincsen szégyenkezni valónk.

Vagy talán a tudomány terén vagyunk olyan elmaradottak? Alig, hogy felvettük a kereszténységet, néhány század múlva főiskolákat emeltünk a tudománynak. Nagy Lajos király 1367-ben állította fel főiskoláját Pécsen, tehát Magyarországon előbb volt főiskola, mint a mai Németország területén s előbb állítottunk fel nyomdát, mint Ausztria, Angolország, vagy Spanyolország.

A könyvtárak közül a középkor végén a mi Mátyás királyunké volt számra nézve a második (a vatikáni volt csak nagyobb!), disztésére, pompájára nézve azonban egyetlen európai könyvtár sem vetekedhetett Mátyás felülmúlhatatlan Korviniáival! Hogy nem maradhattak meg felállított főiskoláink, azt a töröknek köszönhetjük s annak, hogy mi védelmeztük meg Európa népeinek békéjét minden keletről rátörő ellenség támadásától ezer éven át. Akkor is azonban, amikor már elpusztultak híres főiskoláink, nagyszámu magyar ifju kereste fel a külföldi híres főiskolákat, így tudjuk, hogy volt idő, amikor a bécsi egyetemen több volt a magyar, mint az osztrák hallgató. Vagy mai iskoláinkról beszéljünk? A mi magyar műegyetemünkről kikerült mérnökök keresettek és kapósak tudásukért az egész művelt világon!

De folytassuk tovább a sort a tudományok terén, voltak-e magyar tudósok, s ha igen, mit tettek azok az egyetemes tudományért?

Erre a kérdésre is könnyen megfelelhetünk.

Kezdjük a sort talán mindjárt a gyujtónál, vagy rossz magyar nevén a gyufánál, amelynek magya rember, Irinyi János volt a feltalálója. Gondolunk-e vajjon erre, amikor rágyujtunk cigarettánkra, vagy tüzet akarunk gyujtani vele?

Folytathatjuk a sort az anyák megmentőjével, Semmelweis Ignác-cal, a pesti egyetem hírneves tanárával, aki a gyermeket világrahozó édesanyák ezreit mentette meg azáltal, hogy megtalálta a gyermekágyi-láz okozóját akkor, amidőn bakteriológiáról még szó sem volt az orvostudomány körében.

Azután ott van Preysz Mór, a pesti reáliskola híres kémia-tanára, aki az egész világot megelőzve elsőnek használta a pasztörözésnek nevezett eljárást. (A tokaji bor utóerjedését ezzel akadályozta meg, a bort ugyanis 70—80 fok C-ra hevítve, megövtá az utóerjedéstől, amely így tisztán és akadálytalanul volt szállítható. A tej pasztörözésének fontossága!)

Meg kell emlékeznünk Kempelen Farkasról, a kiváló magyar tudósról és feltalálóról, akit korát messzire megelőzve elsőnek lépett fel a beszélő- és sakkozó gépeivel. De ugyancsak ő

találta fel a ma már szinte nélkülözhetetlen írógépet is, amelyet azután Remington tökéletesített. De kivette részét a gőzgép tökéletesítéséből is: gépénél már mozgó forgótengelyt alkalmazott s ezután jóval megelőzte James (Zsémsz) Wattot, akinek a forgattyu feltalálását tulajdonították.

Egész sereg feltalálás emléke fűződik a magyar Nemetz József nevéhez is. Így ő találta fel először az örök naptárt, a rétkapálót, a fűrészmalmot, a cséplőgépszerkezetét, az első sípládát, a kifelé és befelé nyitható ajtót, továbbá az első hátultöltő- és ismétlőpuskát, melyet ma is a bécsi arsenálban őriznek. Az ő találmányát használta fel később Manlicher. De neki köszönhetjük a villamos gyújtókészüléket is, továbbá az órával összekötött villamoslámpát.

A magyar származású Hell Miksa, a bécsi csillagvizsgáló igazgatója, korának legnagyobb tekintélyű csillagásza, a napra vonatkozó (a nap parallaxisa nagyságára) kapott számértéke ma is a legjobbnak van elismerve. Born Ignác kora legelső geologusa volt. Az amalgámozás alkalmazásáról irt korszakalkotó munkát. Czermák N. János egyetemi tanár az élettan kiváló művelője találta fel és szerkesztette meg először a gégetükröt (mesterséges világításra). Dr. Gruby István orvos volt a vattakötés első alkalmazója a sebészethen.

Talán valamennyi között legnagyobb jelentőségű volt a tudós Jedlik Ányos világhírű fizikusnak találmánya, aki a külföldi tudósokat megelőzve, elsőnek találta fel a dinamógép elvét és fedezte fel az elektromágneses rotációkat. A magyar Grossmann János készítette először higanyos légszivattyút (légritkítót), míg a vérsavóval (szérummal) való gyógyításnak uttörője Fodor József budapesti egyetemi tanár volt.

De nemcsak a természettudományok terén voltak világhírűs az egész tudományos világban elismert nagy alakjaink, megtaláljuk a nagy magyar lángelméket a tudomány többi ágában is.

Kőrösi Csoma Sándor híres Ázsia-kutató és nyelvtudós volt, aki több, mint 40.000 tibeti szót gyűjtött össze, elkészítve a tibeti szótárt és nyelvtant. Az angol Ázsia-kutató Társaság halála után kegyelte és elismerése jeléül emlékoszlopot emelt sirja fölé, hogy messze távol hazájától is hirdesse a magyar lángelme nagyságát és dicsőségét.

Hogy csak a legnagyobbakat említsük, egy magyar tudóssal Xantus Jánossal végeztetett felfedező utakat az amerikai Egyesült Államok kormánya. Hermann Ottó neve ismeretes a világ minden ornitológusa (madártannal foglalkozó tudósa) előtt. Vámbéry Ármin világhírű orientalista (keletkutató), aki dervisruhában utazta végig Közép-Ázsiát. Eötvös Loránd báró, a világhírű fizikusnak a róla elnevezett precíziós ingáját, továbbá a nehézségi erő és a föld mágnesességének felkutatása terén tett munkálatait mindenütt ismerik a tudományos világban. Lóczy Lajos kiváló utazó s a Balaton tudós tanul-

mányozója volt, akinek neve messze a magyar határokon túl is ismert. Lenárd Fülöp korunk egyik legnagyobb fizikusa, aki a heidelbergi egyetemen tanított, a Nobel-díjat nyerte meg munkásságával. Biró Lajos, a kiváló zoológus (állattannal foglalkozó tudós) fedezte fel és tette ismertté az Ausztrália vidékén levő szigeteket. A ma is élő világhírű Ázsia-kutató: Stein Aurél is magyar származású. De felsorolhatnánk itt még rengeteg nagy, világszerte elismert magyar nagyságot, mint Bolyai Farkast és fiát, Bolyai Jánost, a kiváló matematikusokat, Hunfalvy Pált, a híres nyelvtörténészt, Horváth Mihályt, a nagy történetírót, Brassai Sámuel, az utolsó polihisztert (a tudományok minden ágában kiváló tudóst), Goldziher Ignácot, a nagy keletázsiai utazót s a keleti nyelvek világhírű tudósát, Bárány Róbertet, az upsalai egyetem magyar származású orvostanárát, a Nobel-díj nyertesét, Ybl Miklós és Lechner Ödön kiváló építészeket, Korányi Frigyes báró világhírű belgyógyász-orvost, Apáthy Istvánt, a nagy természettudóst, Fraknói Vilmos történetírót és ki tudná felsorolni valamennyit, akik mind-mind magyarok voltak s ott jártak a világ legnagyobb lángelméivel egy sorban a tudományok művelésében.

De irodalomban sem voltunk hátrább egyetlen egy népnél, nemzetnél sem. A mi Petőfi Sándorunkat egy nagy német irodalomtörténész, Hermann Grimm állította a világirodalom hat legnagyobb alakja közé. Van olyan költeménye, melyet több, mint 44 nyelvre fordítottak le eddig. Arany János, a magyar nyelv legnagyobb művésze Shakespeare-fordításai az eredetivel egyező értékű alkotások. Madách Imre diadalmas műve: Az ember tragédiája ma már megindult hódító útjára, hogy bejárja és elbűvölje a világot a magyar lángelme ragyogásával! Jókai Mór regényei már régen meghódították a világ olvasni szerető közönségét. Munkáinak 1924-ben 333 német, 101 lengyel, 37 orosz, 119 angol, 193 cseh, 61 finn, 25 svéd, 45 francia és 62 től kiadása volt! Regényeit még örmény és héber nyelvre is lefordították. Ugyanilyen szeretettel fordítják le idegen nyelvekre Mikszáth Kálmán nagyszerű műveit is. Szindarabjaink bejárják a világ színpadjait, a legkiválóbb mozirendezők sorában is ott találjuk a magyar nagyságokat. (Korda Sándor stb.)

Felmerülhet a kérdés, hogy hátha a képzőművészetekben mégsem érték el az európai nagy nemzetek színvonalát. Erre is azonnal megfelelhetünk. A mi Munkácsy Mihályunknak nem kell cégér a világban, festményei angol és amerikai képtárakban áll, mint valamennyinek nagy büszkesége. Szinyei Merse Pál egyik képe, a „Majális“ ott diszlik a világ legnagyobb szerűbb festményei sorában a milánói galérián. Benczúr Gyula, a legnagyobb magyar történelmi festő képei világhírűek. Markó Károly, a tájképfestés világhírű mestere egyik remekét a firenzei Uffizi képtár őrzi. Kupeczky János és Mányoki

Ádám a XVIII. század első éveiben festették híres műveiket. De már sokkal előbb, XIV. században is voltak kiváló művészeink, a világhíres Kolozsvárytestvérek, Márton és György, akiknek művészete európai hírű volt. Egyik munkájuk, a sárkányölő Szent György lovasszobra ma is a csehek fővárosában díszszéleg. A jótósi Dürer Albert a békésmégyei Ajtós községben született s mint a világ egyik legnagyobb festőművésze halt meg. Képei, grafikai művei kincsei az európai és amerikai képtáraknak. Fadrusz János világhírű szobrászunk kolozsvári Mátyás szobrát, amelyet a párisi világkiállításon a nagy arany éremmel tüntették ki, az oláhok ma a magukénak tekintik. Pozsonyban lévő ugyancsak világhírű Mária Terézia lovasszobrát pedig a csehek rombolták le az európai műveltség nevében. Zichy Mihály gróf az orosz cári család festőjeként halt meg s ott festette világhírű képeit. A ma élők közül László Fülöpöt említjük, aki ma is Londonban él s készíti a történelmi nagyságok arcképeit. Lefestette többek között XIII. Leó pápát, Rampola bíborost, Vilmos német császárt, Viktória Augusztia császárnét, I. Ferenc Józsefet, Don Carlos portugál királyt, Edvárd angol királyt és Alexandra királynét, Rooseveltnél elnököt, s spanyol királyt és királynét, Mussolinit, XVI. Benedek pápát, XI. Pius pápát, Horthy Miklós kormányzót s a világ sok más jeles államfőfiát.

Hátra volnának még a zene magyar világhírességei. Talán mondanunk sem kell, hiszen magunk látjuk, milyen kapós a magyar nóta a világ rádióiban. Nem mulik el hét, hogy valamelyik külföldi leadóállomás ne kérne magyar nótát hallgatói számára a magyar rádió vezetésétől. De műzene terén is vannak büszkeségeink. Talán kezdjük a sort az éppen most ünnepelt Liszt Ferencsel, a világhírű zongoraművésszel, aki a magyar nép csodálatos dalait dolgozta fel legszebb műveiben s tette a világ számára ismertté. Ott van Erkel Ferenc, a magyar operastílus megalapítója. Az ő magyar Himnusz-át játsszák minden olyan külföldi világeseménynél, ahol magyarok küzdenek a nemzetek között. Goldmarck Károly Sába királynője című operáját a világ minden operájában játsszák, Volkmann Róbert magyar származású zeneszerző éppúgy, mint Reményi Ede, a szintén magyar zeneszerző sok dicsőséget szerzett a magyar névnek. De most már csak a neveket sorolom fel hosszúra nyúlt előadásom megrövidítéséért. Világhírűek lettek a mi Kerner Istvánunk, az európaszerte ismert karnagy, Dohnányi Ernő, a világ legjobb Beethoven-játékosa, Hubay Jenő Cremonai hegedűse és Zephír című műve a rádiók kedvelt műsordarabja a világ minden táján, de nem maradnak ezek mögött Magyar csárdajelenetei sem. Poldini Ede nevét a Farsangi lakodalom, Szigeti József nevét hegedűjátéka tette világhíressé, Bartók Béla és Kodály Zoltán neve az

összeegyűjtött magyar népdalok által lett világhírű és ismert. A magyar Vecsey Ferenc külföldön is ünnepeztetett hegedűművésze a világnak, Lehár Ferenc dallamos operettjei, ugyszintén Kálmán Imre operettjei az egész világ színpadait bejárták nagy sikerrel. De itt vannak világhírű énekeseink is, akik bejárták már Európa valamennyi rádióleadóját, operáját. Kezdjük talán Basalides Máriával, s folyassuk Németh Máriával, Sándor Erzsivel, Alpár Gittával, s a férfiak közül Székelyhidy Ferenc dr.-ral és Svéd Sándorral, akik valamennyien csak a magyar kultúra és műveltség dicsőségét ismerlették el a világgal.

Utolsónak hagytam, de nem utolsó érdemben az a sok-sok európa- és világbajnok, akik a világ különböző porondjain, versenyterein szereztek dicsőséget a magyar színeknek s általuk a magyarságnak. Így csak röviden a magyar sport néhány ágát sorolom fel, amelyben szinte verhetetlenek voltunk. Ilyenek a kardvívás és a vízipólo s a többi sport is, hogy a labdarúgást ki ne felejtjük, amelyben szintén elismert a magyar küzdőképesség s nem egyszer arattak már labdarúgóink olyan sikert külföldi versenyeken, amely dicsőségére válhatott volna a világ bármely nemzetének is!

Ugy gondolom, elég volt a felsorolásból ennyi is. Pedig ki merné azt mondani, hogy ezzel teljesen ki is merítettük a magyar műveltség nagy, világviszonylatban is elismert nagyságait. Nem lehet hivatása egy rövid előadásnak, hogy mindezt itt részletesen kifejtse. Elégedjünk meg tehát egyelőre azzal, hogy nincsen okunk szerénykedni, vagy éppen szégyenkezni azért, hogy nem vettük volna ki részünket a világ népei között a műveltség emelésében és továbbfejlesztésében. Nincsen a tudományos világban és a művészetek között, ugyszintén a sportban sem olyan ág, vagy irány, amelyben számarányunkhoz mértén el nem értük, sőt, sok esetben azt messze túlmenően is, meg nem álltuk volna helyünket.

A világ ismeri és ismeri a mi értékeinket. Itt csak az a baj, hogy a legtöbbször nem ismerjük vagy nem értékeljük megfelelően kiváló tehetségeinket s nagyon hamar megfélekedezünk róluk, akikre a világ minden nemzete büszke volna s fennlen hirdetné dicsőségüket.

És most feleljünk meg arra, mit adtunk a világnak? Annyit mindenesetre, amennyivel megérdemeltük volna azt, hogy úgy bánjanak velünk, mint kulturemzettel s a trianoni bírák is felfigyelhettek volna ítéletük megalkotása közben a kívül, Páris templomaiban felhangzó déli harangszóra, amely minden nap egy magyar hadvezérnek Hunyadi Jánosnak a diadalát hirdeti a világnak, s azt, hogy a keresztény Európát a magyar mentette meg akkor a pusztulástól!

Vicsay Lajos.

